

ZEELAND

2022|4

OVER SCHORREN

Leven op de grens van land en zee:
flora en fauna, bodemopbouw, cultuurhistorie en beheer

De graven van Vlaanderen en Holland:
de kwestie Zeeland bewesten Schelde

Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen

KZGW

Beheer is keuzes maken

Het natuurgebied Saeftinghe is in beheer bij de Stichting Het Zeeuwse Landschap en dat maakt veelvuldig gebruik van de expertise van externe specialisten die adviseren over beheer- en inrichtingskeuzes van dit gebied. De drie eerdere artikelen zijn geschreven door zulke externe adviseurs. Veel van wat er in hun artikelen staat is dan ook al van invloed geweest op het beheer van Saeftinghe.

Hoewel natuurwaarden vaak leidend zijn in natuurgebieden moeten terreinbeheerders vaak ook rekening houden met cultuurhistorische waarden en met natuurlijke processen. Voor de door Het Zeeuwse Landschap beheerde schorren is dat niet anders. Op de Rumoirtschorren bij Sint Annaland wordt de hollestelle gekoesterd en in Saeftinghe is nog recent geïnvesteerd in het restaureren van de buitendijkse historische schaaftal. Goed beheer betekent dat de drie aspecten: natuurbeheer, beheer cultuur-historische elementen en ruimte geven aan natuurlijke ontwikkelingen zo goed mogelijk geïntegreerd worden. Zeker in grote gebieden zoals Saeftinghe is er veel mogelijk.

Wij delen echter niet de mening van Dick de Jong in zijn artikel dat de runderbegrazing in Saeftinghe slecht zou zijn voor de natuurwaarden. Het begraasde gebied heeft juist een

enorme waarde voor diverse Natura2000-vogel-doelsoorten (m.n. de categorie niet-broedvogels) als foerageer- en rustgebied. Verder bevat het diverse zeldzame plantensoorten die afhankelijk zijn van de begrazing, zoals Chiel Jacobusse in zijn artikel vermeldt. Indien de begrazing hier gestopt zou worden, zouden de begraasde delen al snel 'verrieten' (door riet overwoekerd raken) en zouden er unieke natuurwaarden verloren gaan. Bovendien past runderbegrazing goed bij het historisch gebruik van schorren zoals Marc Buise in zijn artikel beschrijft.

In geen van de artikelen wordt (wellicht door gebrek aan gegevens) ingegaan op welke van nature (dus zonder menselijke aanwezigheid) voorkomende grazers op schorren (die aan het vaste land verbonden zijn) voor zouden kunnen komen. Doordat deze gebieden zeer voedselrijk zijn, is het aannemelijk dat hier van nature grote aantallen grote grazers voor zouden kunnen komen. Van de grote grazers komt momenteel alleen de ree in (vooralsnog) lage aantallen in Saeftinghe voor. Soorten als edelhert en wild zwijn kunnen van nature prima foerageren in schorren- en andere begroeide getijdegebieden. Dit is nu o.a. in de Cota Donana (Z.W. Spanje) en de Donaudelta (Roemenië) het geval. Deze soorten zijn in dit deel van Nederland echter door de mens uitgeroeid. Hetzelfde geldt overigens voor

Waterbuffels zorgen net als runderen en schapen voor gevarieerde schorvegetaties in Saeftinghe.

(foto Marcel Klootwijk)

Brandgans is een van de vogelsoorten die in Saeftinghe afhankelijk is van kort begraasde schorvegetatie.

(foto Marcel Klootwijk)

Fijn goudscherm is een zeldzame zoutplant die in Saeftinghe afhankelijk is van de runderbegrazing. (foto Chiel Jacobusse)

de eland; ook het wilde paard en het oerrund zijn in Europa uitgestorven, maar gedomesticeerde runderen en paarden zouden een vergelijkbare rol in de schorregebieden in Europa kunnen vervullen. Wij zien begrazing van schorren (die aan het vaste land zijn verbonden) als een natuurlijk verschijnsel dat naast de flora en fauna ook de morfologie van het gebied beïnvloedt. Het lokaal vertrappen van de bodem en dichtlopen van kleine geultjes zorgt voor kale bodem en stagnerend water. Deze verandering van de morfologie kan ook positief beoordeeld worden aangezien deze verrijkend is in een verder relatief eenvormig habitat.

Dankzij de periodiek herhaalde vegetatiekarteringen kunnen de effecten van de begrazing nu goed gevolgd en beschreven worden. Uit deze reeks karteringen blijkt dat runderbegrazing uitermate geschikt is om de schorvegetatie

Op de excursies die Het Zeeuwse Landschap in Saeftinghe organiseert krijgen de deelnemers volop uitleg over de cultuurhistorie, natuurwaarden en de morfologie van het grootste brakwaterschor van Europa. (foto beeldbank Het Zeeuwse Landschap)

gevarieerd te houden en te voorkomen dat deze volledig in de soortenarmere climaxfase komt. Op verschillende plaatsen is de schorvegetatie in een verschillende fase van de natuurlijke ontwikkeling, de successie.

Zoals hierboven aangegeven zijn de natuurwaarden leidend, maar dat blijkt in de praktijk goed samen te gaan met het cultuurhistorisch gebruik van schorren. Daar past ook het alternatief - plaggen/afgraven - dat Dick de Jong in zijn artikel aandraagt bij. Momenteel voert het NIOZ (Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee) onderzoek uit naar schorverjonging, waarin verschillende methoden (o.a. plaggen en begrazen) met elkaar worden vergeleken. De eerste voor de hand liggende, maar nu gestaafde, conclusie is dat afplaggen en begrazing andere resultaten geven. Bij afplaggen/afgraven verwijder je het in loop der tijden afgezette sediment; zet deze delen van het schor puur 'terug in de tijd' en de geomorfologische processen, zoals opslibbing, beginnen opnieuw; bij begrazing rem je de biologische successie.

Begrazing zorgt voor meer plantensoorten, zoals fijn goudscherm, herfstleuwentand en bijzondere paardenbloemen. Daarnaast is grazige vegetatie (hoog schor) aantrekkelijker voor grazende watervogels, Kieviten en goudplevieren dan puur laag schor, zoals dat door afplagging ontstaat. Zo lijkt ook een eerste voorzichtige conclusie dat begraasde schorren door hun vegetatie nog meer waterveiligheid bieden dan afgeplagde schorren. De uitkomsten van het

Morfologische processen in het Schelde-estuarium zijn momenteel sterk verstoord door de verruiming van de vaargeul en de steeds grotere schepen die hier passeren. (foto beeldbank Het Zeeuwse Landschap)

Rust is een cruciale factor voor buitendijkse natuurwaarden, wanneer zeearenden Saefthinghe bezoeken trekken zij zich terug naar de delen waar vrijwel nooit mensen komen. (foto Marcel Klootwijk)

onderzoek en experiment van het Zuidgors worden gevolgd en wellicht ontstaat er daardoor een steeds duidelijker afwegingskader voor het beheer.

Er is bij onze schorren geen sprake meer van oernatuur, maar dat wil niet zeggen dat de natuurlijke processen niet zeer veel invloed hebben op de natuurwaarden in de schorren. Helaas worden deze processen langs de Westerschelde momenteel veelal negatief beïnvloed door de mens. De ruimte van de Westerschelde en haar geomorfologische processen is door de vele inpolderingen sterk verkleind; daarnaast vinden er verdiepingen en verbredingen van de vaargeul plaats. Zij zorgen voor grotere stroomsnelheden (meer sedimenttransport) en de toegankelijkheid voor steeds grote worden schepen heeft extra golfdynamiek tot gevolg. Al deze processen versterken elkaar. De gevolgen zijn o.a. een afname van het oppervlakte aan laagdynamische slikken en elders weer erosie of sterke verhoging van slikken en schorren. Door middel van ontpolderingen en de aanleg van extra kribben tracht het rijk deze negatieve effecten enigszins te verzachten, maar netto gaat het helaas nog steeds slecht met de natuurwaarden van de Westerschelde. De Natura2000-doelen staan dan ook zwaar onder druk.

In toenemende mate wordt er momenteel ook gedacht over het gebruik van natuurlijke processen. Een voorbeeld hiervan is de gedachte om 'wisselpolders' en dubbele dijken aan te leggen. Hier kan door slibvang (dus verhoging van de grond) een mogelijke win-win situatie

De schaapskooi De Noord in Saefthinghe is de laatste buitendijkse schaapskooi van noordwest Europa en heeft dan ook veel cultuurhistorische waarde (foto Marc Buise)

voor waterveiligheid, landbouw (vruchtbare bodem en zonder zoute kwel), recreatie en (tijdelijke) natuur worden gerealiseerd. Je zou hierbij kunnen spreken van het slim gebruikmaken van natuurlijke processen en het daarmee initiëren van een nieuw cultureel gebruik. Binnen de bestaande regels en wetten kan dit niet zomaar gerealiseerd worden. Gelet op het steeds maar stijgende zeeniveau is te hopen dat belanghebbenden dit idee, als een van de oplossingen, nader zullen bestuderen.

W. Castelijns (geboren 1981) is opgegroeid in Zeeuws-Vlaanderen, heeft Bos- en Natuurbeheer gestudeerd in Velp-Arnhem (1999-2003), waarna hij direct zijn werkende carrière begon bij Het Zeeuwse Landschap. Zijn eerste opdracht was het inventariseren van broedvogels in Het Verdrongen Land van Saefthinghe (2004). Momenteel is hij nog steeds werkzaam bij Het Zeeuwse Landschap als hoofd van de afdeling Ecologie, Landschap en Erfgoed.

P. Calle (geboren 1982) is opgegroeid in Zeeuws-Vlaanderen, heeft Bos- en Natuurbeheer gestudeerd in Velp-Arnhem (1999-2004), waarna hij zijn werkende carrière begon als zelfstandige ecoloog met als specialisatie natuurontwikkeling in het Nederlandse rivierengebied. Sinds 2011 is hij werkzaam bij Het Zeeuwse Landschap als senior ecologische medewerker bij de afdeling Ecologie, Landschap en Erfgoed. De laatste jaren focust hij hier in het bijzonder op het beheer van zilte vegetaties en het beschermen van enkele zeer zeldzame zoutplanten.

